

JAG VILL FÖRÄNDRA

Studieguide

Pär Friberg

Studieguide för bok- och samtalscirkel

Jag vill förändra – 500 år av reformation och humanism

Årsbok utgiven av Förbundet Kristen humanism 2017

Författare: Bo Nylund, Margareta Brandby-Cöster, Mohammad Fazlhashemi, Olle Kristenson, Madeleine Fredell, Lisbeth Gustafsson, Håkan Bengtsson, Dag Tuvelius, Fredrik Wenell, Annika Sjöqvist Platzer, Lena Sjöstrand, Mikael Mogren och Carl Axel Aurelius.

Redaktionskommitté: Gun Andersson (teknisk/administrativ redaktör), Lisbeth Gustafsson, Olle Kristenson, Annika Sjöqvist Platzer och Dag Tuvelius (sammankallande).

Studieguide: Pär Friberg, för Studieförbundet Bilda.

Innehåll

Studieguide	3
1. Vårt brokiga kulturarv. Perspektiv på medeltiden, renässanser, reformation – och nutid	5
2. Reformationen och kvinnorna. Det lutherska arvet som möjliggörare av förändring för kvinnorna	6
3. Reformtänkande inom islam	6
4. ”Som om vi vore indianer” – evangelisation genom dialog i den ”nya världen”	7
5. Reform i katolska kyrkan	8
6. Vad visste Martin Luther om livspusslet?	8
7. ”Det stackars räddningslöst förlorade folket” – om Martin Luthers förakt mot judar	9
8. Kritiken är vår viktigaste tradition	9
9. Anabaptismen, reformationen och skillnader i samhället	10
10. Skulden som otillräckligt plåster på det narcissistiska såret – om identitet och gudsbild i Ingmar Bergmans film Nattvardsgästerna	11
11. Transformationer i konst och religion	12
12. Befria Luther – gör oss fria att förändra!	13
13. Reformationens bild	14

Studieguide

Läs och reflektera tillsammans

Studieguiden är en hjälp för bok- och samtalscirkel som vill läsa boken tillsammans och sedan reflektera över texterna, de frågor och tankar texterna väcker. Att samtala med andra om angelägna livs- och samhällsfrågor utifrån böcker och texter är intressant, spännande och ibland utmanande. I mötet med texten och andras åsikter, tolkningar och erfarenheter kan man få nya insikter och tankar.

Inför reformationsåret 2017 ger Förbundet Kristen humanism ut boken *Jag vill förändra* som innehåller tretton bidrag kring Luther och reformationens betydelse. Bidragen är olika till omfång och karaktär. Studieguiden följer boken och ger förslag på fem frågor och teman till varje avsnitt att använda i en bok- och samtalscirkel. Boken innehåller även högaktuella och intressanta bokrecensioner om teologi, religion, filosofi, psykologi, historia, samhälle, litteraturvetenskap och skönlitteratur. Studieguiden relaterar inte till dessa bokrecensioner.

Bok- och samtalscirkel

Gruppen registreras som studiecirkel i Studieförbundet Bilda. På hemsidan, www.bilda.nu, hittar du blanketter för anmälan av studiecirkel. Välj blankett från den region där du bor. I en studiecirkel ses gruppen minst 3 gånger och minst 9 studietimmar à 45 minuter.

Hur många gånger er grupp vill träffas bestämmer gruppdeltagarna tillsammans. För processens skull rekommenderas fem gruppträffar eller fler, och att gruppen möts med någon veckas mellanrum. Gruppen väljer vilka avsnitt som tas upp och om fler avsnitt än ett tas upp per träff. Gruppen kan komma överens om att vissa avsnitt läser deltagarna på egen hand.

Samtalsmodell

Ledaren håller i samtalsstrukturen och ser till att alla får utrymme och allas erfarenheter tas tillvara. Ledaren är också deltagare i gruppen och delar med sig av sina tankar och erfarenheter. Som ledare i Bilda kan du få tips och stöd i din ledarroll.

Förslag på upplägg av en samling

- Börja med en inledande runda.
- Gemensamt samtal om boken utifrån samtalsfrågorna i studieguiden eller egna frågor.
- En avslutande runda – ”det här tar jag med mig”.

Metoder och gemensamt förhållningssätt

Inledande runda innebär delande i gruppen där var och en får tala utan att bli avbruten. Viktigt att tala i ”jag-form” och undvika ”man”. Det personliga framför det personliga. Det som tas upp kan anknyta till något som berört i läsningen till dagens träff. Syftet är att sätta ord på och pröva tankar utan att behöva förklara eller försvara sig. Samtidigt tränar vi oss i att lyssna och att ta in olika perspektiv. Rundan är inte till för långa monologer, utan max 4–5 minuter per deltagare. Det förs inget samtal i rundan. Däremot kan man ställa klagörande frågor när rundan pågår. Den som vill får stå över. I en grupp på 5–7 deltagare tar den inledande rundan 20–25 min att genomföra.

I det efterföljande samtalet kan deltagare be att få synpunkter på det som delats i rundan. Om så inte sker ingår det i metoden att övriga i gruppen avstår från kommentarer.

Det gemensamma samtalet utgår från boken och det/de avsnitt som gruppen kommit överens om att läsa till dagens träff. Gruppen kan använda studieguidens frågor och egna frågor. Här kan olika tankar och perspektiv lyftas fram i samtalet. Vi tänker och tycker olika. Viktigt är att behålla förhållningssättet att lyssna och söka ny förståelse. I en bok- och samtalscirkel eftersträvas en miljö för dialog och lärande. Det kan vara lagom med ca 60 min för det gemensamma samtalet.

Avslutande runda liknar den inledande rundan där var och en får sätta ord på det som känns angeläget utifrån dagens träff. ”Det här tar jag med mig...” I den avslutande rundan ges 2–3 minuter per deltagare, vilket tar 10–15 min att genomföra i gruppen.

Planering och enkla regler

Under *första träffen* är det bra att komma överens om när och var gruppen träffas. En gemensam planering behövs. Att gruppen följer sin planering och de tidsramar man tillsammans kommit överens om bidrar till närvaro och engagemang.

Gruppen behöver också ett gemensamt förhållningssätt i samtalet. Enkla regler som brukar bidra till att skapa ett öppet och lärande samtal är:

- Det personliga vi delar stannar i gruppen.
- Det är ok att uttrycka tankar och att sedan ändra sig.
- Man har rätt att vara tyst.
- Alla talar i jag-form.
- Alla hjälps åt att hålla tidsramarna.
- Alla bidrar med sitt perspektiv och värdesätter att få ta del av andras.

Sista träffen

Under *sista träffen* ges tid då var och en får uttrycka hur de tycker att det har varit att samtala om boken och eventuella önskemål om fortsättning.

Deltagare i bok- och samtalscirklar berättar att det är värdefullt att skriva ned tankar, frågor och reflektioner i en anteckningsbok. Att skriva är inte bara ett stöd för minnet, det är också ett sätt att språksätta tankar och känslor.

Vi önskar dig och din grupp givande möten och samtal!

Pär Friberg och Solveig Westerbom,
Studieförbundet Bilda

Har du synpunkter på studieguiden?

Mejla gärna till Studieförbundet Bilda på info@bilda.nu Skriv *Studieguiden Jag vill förändra* i ämnesraden.

Du kan också skriva till Studieförbundet Bilda, Studieguiden Jag vill förändra, Box 79, 125 22 Älvsjö.

1. Vårt brokiga kulturarv. Perspektiv på medeltiden, renässanser, reformation – och nutid

Författare: Bo Nylund

- a) I sin artikel berör Bo Nylund ett flertal begrepp och historiska händelser som har betydelse för hur vi uppfattar världen, vår samtid och oss själva. Bo Nylund jämför klanväsendet med nationalismen och tanken att den egna nationen behöver hållas ren från främmande folk och inflytande från andra kulturer. Mot detta sätt att tänka lyfter Bo Nylund fram en människosyn som hävdar att alla människor är lika och har en grundläggande identitet som just människa. Hur tänker du? Vilka konsekvenser ser du utifrån ditt sätt att tänka?
- b) William av Ockham (1265–1349) hävdade att människan har en fri vilja och har ansvar för att välja det goda. Enligt Luther är människan beroende av Gud för att kunna göra det goda.¹ Hur tänker du kring människans fria vilja?

Längre fram i sin artikel skriver Bo Nylund att, trots Luthers förnekande av människans fria vilja, kom hans förkunnelse få stor betydelse för människans frigörelse. Genom tron är människan förlåten och upprättad. Människan behöver inte göra några kostsamma avbetalningar eller leva i osunt beroendeförhållande till kyrkan. Därigenom blev människan friare att finnas till för sin medmänniska, skriver Bo Nylund. Hur kan detta tänkande få betydelse idag? På vilket sätt skulle nutidsmänniskan kunna bli friare och ”vara en Kristus för sin nästa”?

- c) Bo Nylund lyfter fram hur kyrkan under medeltiden hade stor betydelse genom att främja bildning och tekniskt kunnande genom kloster och skolor. ”Den intellektuella friheten var som störst under 1200-talet”, skriver Bo Nylund. Hur ser din bild av medeltiden ut vad gäller ”intellektuell frihet”?
- d) Genom reformationen och synen på Bibeln som norm och rättesnöre för kyrkans tro och lära, blev det angeläget att översätta Bibeln till det egna landets, folkets språk. Johannes Gutesbergs uppfinning och boktryckarkonsten i Europa gav tekniska redskap att trycka Bibeln, psalmbok och reformationens skrifter i större upplagor. På vilket sätt tror du de tekniska uppfinningarna bidrog till att göra lutherdomen till en skrift- och läsarkultur? Finns det samband mellan den tradition som uppstod att förlita sig på det skrivna och tryckta ordet och den betoning på lära och dogmatik som vuxit fram inom den lutherska kyrkan? Hur tänker du kring det?
- e) Under rubriken *Mötet över gränser* skriver Bo Nylund att han med sin artikel velat visa att kultur uppstår i möten, och att kyrkan i de europeiska länderna spelat en framträdande roll. På vilket sätt kan vi bära denna tradition vidare i vår egen tid? Kan du ge exempel ur din egen erfarenhet av bildning och kultur som får betydelse för andra?

¹ Luther menade att människan genom syndafallet är underkastad synden och lever i strid med Guds vilja. Människan är därför beroende av Guds handlande, Guds nåd. Genom Guds frälsande handling kan människan uppnå viss frihet att välja det goda i syfte att finnas till för sin medmänniska. Utan Gud är människan förlorad.

2. Reformationen och kvinnorna. Det lutherska arvet som möjliggörare av förändring för kvinnorna

Författare: Margareta Brandby-Cöster

- a) Margareta Brandby-Cöster tar avstamp i en central tanke för reformationen, nämligen det allmänna prästadömet som innebär att människan blev religiöst myndig och kunde ha egen gudsrelation utan mellanhänder. Alla troende som genom dopet blivit en del av kyrkan har oavsett kön och social ställning därmed rätt att läsa, tolka och förstå Guds ord till människan. Denna tanke fick en befriande verkan för kvinnor. Reformationens kvinnor fick precis som männen lära sig läsa och skriva. Men det fanns också ett återhållande drag i reformationen. Hur skulle du beskriva denna restriktiva kraft utifrån vad Margareta Brandby-Cöster skriver i sin artikel?
- b) Munken Martin Luther gifte sig med nunnan Katharina von Bora och banade på så sätt väg för något nytt, det lutherska prästhemmet. Genom reformationen började präster gifta sig och bilda familj. På vilket sätt anser du att det påverkade kvinnors ställning i kyrka och samhälle?
- c) Margareta Brandby-Cöster hänvisar till Inger Hammars doktorsavhandling *Emancipation och religion*, och hävdar att kvinnorörelsen på 1800-talet ”ville ha Luther med sig på vägen”. Vad menas med detta uttryck?
- d) Sverige fick allmän folkskola 1842 och kvinnor fick möjlighet att undervisa. I uppgiften ingick att också undervisa i kristen tro och bibelkunskap. Margareta Brandby-Cöster menar att denna undervisning öppnade för att Svenska kyrkan 1958 fick kvinnliga präster. Håller du med om att denna befrielse hör ihop med den lutherska tanken att alla har rätt att läsa och tolka bibelordet? Hur tänker du?
- e) Margareta Brandby-Cöster skriver i slutet av sitt bidrag att ”I reformationens verkningshistoria finns, precis som i det givna livet, ständigt kampen mellan befrielse och förtryck, eftersom Luther inte bara var en befriare utan också en del av sin tid och sitt samhälles förtryck.” Kan du ge egna exempel där institutioner och rörelser för med sig denna dubbelhet i dagens Sverige?

3. Reformtänkande inom islam

Författare: Mohammad Fazlhashemi

- a) Mohammad Fazlhashemi beskriver hur krafter inom islam strävar efter en återgång till mer rigida former av islam, salafism. Men parallellt med denna syn på islam finns också strömningar sedan 700-talet som grundar sin teologi i rationalistiskt tänkande. Vad tror du en mer förnuftbaserad teologi skulle innebära för islam i Sverige?
- b) Terrorsekten Daesh/IS nämns i texten. Mohammad Fazlhashemi menar att Daesh/IS vill eftersträva ett idealtillstånd som skulle ha funnits på 600-talet och har därför utropat Islamiska staten, IS, som kalifat. När Mohammad Fazlhashemi i sin artikel diskuterar islam och mänskliga rättigheter, beskriver han det problem som ligger i att den traditionella islamiska rättstolkningen krockar med mänskliga rättigheter. Vad har du stött på för svårigheter vad gäller kränkningar av mänskliga rättigheter och som berör islam?

- c) I texten nämns flera teologer inom islam, bland andra Muhammad Mojtahed Shabestari som hävdar att den islamiska rättstolkningen behöver reformeras. Vilka krafter kan främja respektive hindra en sådan reformation?
- d) En annan nutida teolog som nämns är Amina Wadud som hävdar att alla islams urkunder genomsyras av patriarkala värderingar. Amina Wadud söker en teologi för jämlikhet mellan könen. Vilka likheter finner du med kristen teologi?
- e) Mohammad Fazlhashemi menar att reformtänkande har funnits under hela islams idéhistoria men att det inte fått den verkan som många muslimer längtar efter. Ett problem som Mohammad Fazlhashemi berör är avsaknaden av en organisationsstruktur inom islam som understöder reformprocesser. Vad skulle kunna bidra till att islam får en bättre organisation i Sverige? Om du jämför med reformation inom kristna kyrkor, vad har varit viktiga samhällsprocesser som understött eller försvårat förändring och utveckling inom kyrkan?

4. ”Som om vi vore indianer” – evangelisation genom dialog i den ”nya världen”

Författare: Olle Kristenson

- a) Olle Kristenson beskriver den ohyggliga exploateringen och förintelsen av ursprungsbefolkningar på de amerikanska kontinenterna som pågick under reformationstiden. I sin artikel lyfter Olle Kristenson fram dominikanerprästen och biskopen Bartolomé de Las Casas. En central fråga för honom var hur det kristna frälsningsbudskapet påverkar människans relation till Gud, medmänniskor och samhälle. Vad fick denna syn på frälsning för konsekvenser för Bartolomé de Las Casas kritik av och motstånd mot kolonialiseringen?
- b) Evangelisation kan enligt Bartolomé de Las Casas endast ske i respekt för människor och genom dialog. Förtrycket av ursprungsbefolkningar under den koloniala perioden blir därför en kränkning även av evangeliet. Det budskap som förmedlas genom kolonialmakternas styre handlar inte om den kristna Guden utan om begär efter guld och rikedom. Olle Kristenson beskriver detta som en ”inverterad syn på mål och medel”. Hur tänker du kring den kristna trons betydelse i kampen för mänskliga fri- och rättigheter?
- c) Olle Kristenson beskriver hur Bartolomé de Las Casas identifierade kolonialmakten som politiskt system och att det ondskefulla ligger i systemet och inte hos den enskilde erövraren. Hur ser du på människans individuella ansvar i förhållande till onda maktstrukturer?
- d) Titeln på Olle Kristensons artikel, *Som om vi vore indianer*, är ett citat av Bartolomé de Las Casas och var en uppmaning till de europeiska kolonistörerna att se alla människor som lika värda. Att på detta sätt känna igen sig själv i ”den andre” får en helt avgörande konsekvens för människosynen. Hur tänker du kring att känna igen sig själv i sin medmänniska? Hur påverkar det dig i ditt dagliga liv? Om du skulle nämna några viktiga politiska frågor idag, vilka skulle du lyfta fram som mest angelägna?
- e) Olle Kristenson menar att Kristus förmedlar en förståelse av identifikation med den utsatta människan genom att Kristus identifierar sig med de fattiga. Vad får det för

betydelse för den kristna tron? Vad blir viktigt och outhärligt för kyrkans liv och arbete idag?

5. Reform i katolska kyrkan

Författare: Madeleine Fredell

- a) Madeleine Fredell beskriver reform som förändring och som leder till utveckling genom samspel mellan enskilda personers engagemang och rörelser som är öppna för Guds ande. Hur skulle du vilja beskriva reformering?
- b) Madeleine Fredell ger en historisk överblick i sin text. Under medeltiden leder hennes framställning till en dyster sammanfattning. Både protestantiska kyrkor och den katolska kyrkan fastnar i stel troslära. Vad blev det av stridsropet ”Ad fontes”, till källorna?
- c) Även 1900-talsteologerna drev frågan om att gå tillbaka till den kristna trons källor. Madeleine Fredell beskriver den riktning som kallas ”ressourcement” som hon menar gjorde betydande insatser och gav förutsättningar för Andra Vatikankonciliet reformerande ande. Vad i Madeleine Fredells redogörelse av 1900-talsteologerna berörde dig?
- d) Att vara trogen kristen tro och kyrkan handlar enligt Madeleine Fredell om att leva och arbeta i ständig förändring, liksom livet självt är i ständig förändring. Hur tänker du kring förändring, vad gäller strukturer, troslära och personlig förändring?
- e) Påven Franciskus har aktivt lyft fram lekfolkets betydelse för katolska kyrkan och i viktiga framtidsfrågor, liksom i relation till troende i andra kyrkotraditioner och i andra religioner. Har du egen erfarenhet av ideellt engagemang i kyrkan eller i andra sammanhang? Vad känns stimulerande och vad tycker du är svårt med ideellt arbete?

6. Vad visste Martin Luther om livspusslet?

Författare: Lisbeth Gustafsson intervjuar Cecilia Nahnfeldt

- a) Begreppet kallelse berörs i flera kapitel i boken, så även i Lisbeth Gustafssons intervju med Cecilia Nahnfeldt. Vad betyder kallelse för dig?
- b) Lisbeth Gustafsson fångar upp ett vardagsnära begrepp som Cecilia Nahnfeldt använder i sin bok *Luthersk kallelse – handlingskraft och barmhärtighet*, nämligen ”livspussel”. Å ena sidan är det ett välkänt begrepp, säger Cecilia Nahnfeldt. Alla vet vad man pratar om. Å andra sidan är det problematiskt då ordet pussel ger oss en bild av att det går att lägga klart. Hur tänker du kring ”livspussel”? På vilket sätt skulle det vara bättre att använda ett annat begrepp, till exempel ”att balansera” som Cecilia Nahnfeldt nämner i intervjun?
- c) På Luthers tid fanns en uppdelning mellan ”religiöst liv” och ”vardagsliv”. Luther bryter med denna uppdelning och hävdar att Gud har med hela livet att göra och att kallelse gäller alla människor. Cecilia Nahnfeldt säger att heligt liv också levs i vardagen. På vilket sätt skulle det kunna ske? Finns det några handlingar som är mer fromma eller heliga än andra?

- d) Lisbeth Gustafsson hävdar att Martin Luther hade en hierarkisk gudsuppfattning. Vad tycker du om Cecilia Nahnfeldts svar?
- e) Det finns många skillnader mellan Luthers tid och vår tid och därmed frågor som behöver behandlas på annat sätt idag än för 500 år sedan. Hur kan vi förhålla oss till tankar hos Luther som vi idag inte kan acceptera eller anser vara tidsbundna? Cecilia Nahnfeldt nämner till exempel Luthers kvinnoyn.

7. ”Det stackars räddningslöst förlorade folket” – om Martin Luthers förakt mot judar

Författare: Håkan Bengtsson

- a) Håkan Bengtsson säger i sin artikel att det är viktigt att sätta in Luthers person och verk i ett sammanhang. Utifrån frågan om Luthers förakt mot judar blir det tydligt att bilden av Martin Luther har nyanserats. Hur förhåller vi oss till ledare inom kyrkor och deras mindre bra eller dåliga sidor? Finns det en benägenhet att idealisera?
- b) Det finns inslag i Luthers reformatoriska teologi som är klart judehatiska. Har du i något sammanhang stött på eller hört talas om Luthers antisemitism? Hur har dessa tankar framställts?
- c) Framför allt är det tre skrifter av Luther som Håkan Bengtsson lyfter fram som antisemitiska. Luthers judefientliga tankegångar i dessa skrifter delas upp i två kategorier: dels allmänna främlingsfientliga och fördomsfulla åsikter, dels bibelteologiska ståndpunkter. Den första kategorin är till exempel ”att judarna styr samhället med makt och pengar” och att det är lättare att avfärda dessa åsikter som just fördomsfulla. Men det blir svårare att förhålla sig till den andra kategorin, de teologiska resonanserna, menar Håkan Bengtsson. Försök att kommentera de fyra huvudpunkter som Håkan Bengtsson tar upp på sidan 68 i boken.
- d) Den fjärde punkten handlar om Luthers förståelse av judendomen som en religion med gärningsrättfärdighet. Har du hört någon predikan som lyfter fram judisk fromhet som värdefull? Vad sades? Hur tänker du kring det?
- e) Håkan Bengtsson menar att Luthers teologiska hållning har påverkat protestantisk teologi och hindrat en nyanserad bild av judar och judendom. Detta har skapat problem i relationer mellan protestanter och judar, men också mellan protestanter och katoliker. Håkan Bengtssons förhoppning är att reformationsåret kommer att föra med sig en start för en förnyad diskussion kring gärningsrättfärdighet. Vad tänker du om det? Är gärningsrättfärdighet i teologisk bemärkelse idag kopplad till förståelse av judisk gärningsrättfärdighet på Jesu tid, eller handlar det om annat? Vilka initiativ bör kyrkan ta för att bearbeta dessa frågor?

8. Kritiken är vår viktigaste tradition

Författare: Dag Tuvelius intervjuar Bengt Kristensson Ugglå

- a) Reformationen i Sverige, till skillnad från Tyskland, kom ovanifrån genom Gustav Vasa och maktpolitiska beslut. Samtidigt har reformationen haft en stor betydelse för samhällsbygget och demokratins framväxt i Sverige, hävdar Bengt Kristensson

Uggla i intervjun när han intervjuas av Dag Duvelius. Hur tänker du kring påståendet att ”samballsbygget skymms av moderna, sekulära myter”?

- b) Den lutherska reformationen och synen på kallelse har starkt påverkat framväxten av välfärdsstaten, hävdar Bengt Kristensson Uggla. Luthers tanke att alla döpta har en kallelse, inte enbart präster och missionärer, fick genomslag i samhällslivet då kallelsen förverkligades i det vardagliga arbetet. På vilket sätt kan Luther inspirera kristna idag att engagera sig i samhällslivet vad gäller synen på arbete och att vara till nytta för andra?
- c) Bengt Kristensson Uggla beskriver hur den tekniska utvecklingen och ny informationsteknologi fick stor betydelse för reformationen. Att den lutherska reformationen på detta sätt blev en skrift- och läsarkultur bidrog starkt till att läskunnigheten ökade i samhället. Även i detta avseende menar Bengt Kristensson Uggla att kyrkan har haft stor betydelse, även om Gustav Vasa stängde universitet och rev kloster. Vad betyder detta bildnings- och kunskapsarv för oss idag? På vilket sätt kan kyrkan, kristna organisationer och studieförbund medverka till att skapa bildningskultur, sammanhang för kritiskt tänkande, fördjupning och nyansering?
- d) Reformera innebar att återställa, återgå till källorna. Samtidigt innebar denna rörelse att så mycket nytt skapades. Bengt Kristensson Uggla menar att tradition och kritik inte ska uppfattas som motsatser. Det är inte genom att bevara något redan reformerat som kyrkan verkar i Luthers anda, utan genom att fortsätta reformera. Vad innebär det att vara en reformerande kyrka? Är det i Luthers anda att till exempel fortsätta sjunga hans psalmer med musik och text från 1500-talet? Skulle Luther be oss flytta hans psalmer till arkivet och uppmana oss skriva nya psalmer?
- e) Bengt Kristensson Uggla säger i inledningen till intervjun att vi behöver våga problematisera. En aspekt som kommer fram i Dag Duvelius intervju är Svenska kyrkans nära koppling till makten. På vilket sätt kan vi idag se att Svenska kyrkan blir synlig som en maktkyrka snarare än som en folkets kyrka?

9. Anabaptismen, reformationen och skillnader i samhället

Författare: Fredrik Wenell

- a) Anabaptismen uppstod under reformationstiden och har ibland kallats ”den andra reformationen”. Anabaptismen har fått sitt namn av att man döpte om (grek ana, ”åter”) människor som redan var döpta. Fredrik Wenell beskriver att en huvudfråga för anabaptisterna var en principiell åtskillnad mellan de troende och världen, vilket innefattar såväl stat som majoritetskyrka. Hur ser du på relationen mellan stat och religion?
- b) Fredrik Wenell lyfter fram tre exempel där hävdandet av åtskillnad mellan troende och stat, majoritetskyrka har gjort sig gällande. I det första exemplet handlar det om Örebro missionens (nuvarande Evangeliska Frikyrkan) motstånd till SST-bidrag. Varför skulle det vara problematiskt för Örebro missionen att ta emot SST-bidrag? Anser du att denna hållning är uttryck för det Fredrik Wenell kallar ”moralisk överlägsenhet”? Innebär det en kritik mot Svenska kyrkan som statskyrka?

- c) Det andra exemplet som Fredrik Wenell tar upp i sin artikel gäller en baptistförsamling i Närke. I den svenska väckelserörelsen blev det från början viktigt att bilda fristående församlingar, en konsekvens av den principiella hållningen att skilja de troende från övriga samhället. Fredrik Wenell påpekar att väckelserörelsen genom detta sätt att organisera sig gjorde sällskap med andra folkrörelser och utgjorde en provokation mot samhällsetablissemangen. Vad tänker du kring baptistförsamlingens sätt att organisera sig och driva verksamhet i form av ”jungfruförening” som nämns i texten? På vilket sätt tror du den skillnaden i sätt att tänka och driva verksamhet bidrog till att utveckla kvinno- och ungdomsrörelser i Sverige?
- d) Det tredje exemplet griper tillbaka till 1500-talet och Michael Sattler som var samtida med Martin Luther och ledargestalt för den framväxande anabaptistiska rörelsen. Michael Sattler intar en annan ståndpunkt i förhållande till överheten än Luther. Luther hävdade att överheten var insatt av Gud medan Sattler ifrågasatte tanken om överheten var ett redskap för Guds handlande. Hur tror du hans bibeltolkning med en fundamentalistisk bibelsyn (”biblicism”) påverkade Sattler?
- Andra ideal hämtar Sattler från benediktinsk fromhet där efterföljelsen av Kristus var primär. Här var en av grundtankarna att de normer som efterföljelse av Kristus bygger på inte kan förväntas blir förverkligade av människor som inte tror. Hur tänker du?
- e) Genom sina tre exempel vill Fredrik Wenell i sin framställning påvisa att rörelser som bildar en egen kollektiv identitet som skiljer sig från samhället som helhet och majoritetskyrkan kan bidra till utveckling. Hur ser förutsättningarna ut idag i ett mångkulturellt och mångreligiöst samhälle där starka marknadskrafter har inflytande på nutidsmänniskan?

10. Skulden som otillräckligt plåster på det narcissistiska såret – om identitet och gudsbild i Ingmar Bergmans film *Nattvardsgästerna*

Författare: Annika Sjöqvist Platzer intervjuar Sven Milltoft

- a) Annika Sjöqvist Platzer beskriver inledningsvis hur Ingmar Bergman i sitt filmskapande bearbetar och gör upp med en straffande gudsbild, ”fadersguden”, och en teologi som hör ihop med denna gudsbild. I texten beskrivs den som ”klassisk luthersk försoningsteologi med rötter i den objektiva försoningsläran”.²

2 Den *objektiva försoningsläran* har fått sitt namn av att Gud är objekt för den försonande handlingen. Guds helighet förhindrar gemenskap mellan Gud och människa eftersom människan begår orättfärdiga handlingar och är syndig. För att upprätta gudsrelationen blir Gud människa i Jesus Kristus och betalar det straff som egentligen skulle ha drabbat människan genom att Kristus dör offerdöden på korset. Begreppet objektiv försoningslära kommer alltså av att Gud är målet, objektet, för den sonande handlingen. Luther förkunnade denna ”klassiska” försoningsteologi och att Jesu död på korset var nödvändig för att Gud skulle kunna förlåta människan.

Parallellt med denna försoningsteologi har en *subjektiv försoningslära* formulerats. Begreppet kommer från en grundsyn där Gud inte är objekt för den sonande handlingen, utan är den som handlar, subjekt, så att människan blir försonad. Gud blir människa i Jesus Kristus, inte för att ta på sig människornas straff. Gud kräver över huvud taget inget straff. Gud blir människa för att visa sin kärlek till människorna och komma mänskligheten nära.

Sven Milltoft säger att Ingmar Bergman i sina filmer skildrar en gudsbild som är sårbar och som ofta gestaltas i moders- och kvinnoporträtt. Hur kan vi förstå denna gudsbild av Gud som moder? Hur skulle du vilja beskriva betydelsen av Jesu död på korset?

- b) Sven Milltoft nämner två psykologiska begrepp, *narcissistisk* och *oidipal*.³ Båda dessa faser i barnets utveckling fortsätter att göra sig gällande i den vuxna människans brottnings med livet. Sven Milltoft hävdar att i luthersk teologi och ortodoxi (renlärighet) står skulden och förlåtelsen i centrum.

Men den narcissistiska problematiken handlar inte om att få förlåtelse för de synder jag begått och som jag känner skuld för, utan handlar om kärlek och bekräftelse.

Håller du med om att behovet idag handlar om hur Gud ”kan läka och skapa en realistisk självkänsla som ger människan förmåga att vara älskande och relaterande”?

Hur kan vi i vår tid tala om förlåtelse som en upprättande kraft? Vad betyder det att finna ”en nådig Gud” idag?

- c) Sven Milltoft menar att lutherdomen har förstärkt betydelsen av den oidipala konflikten genom sin fokusering på skuld. Inom katolska kyrkan har frågorna om skuld och skam bättre balanserats genom Maria, Jesu mor, som har en framträdande roll. Sven Milltoft säger att inom Svenska kyrkan kan betydelsen av kvinnliga präster få en betydande roll i teologi och gudstjänst. Håller du med om det? Vad säger det resonemanget om manligt och kvinnligt i vår tid?
- d) Annika Sjöqvist Platzter återger persongestalter i sin artikel. Samtala gärna kring hur dessa personer relaterar till det som framkommer i texten. Vad skulle du vilja säga till den tvivlande prästen och till fiskaren med självmordstankar i filmen *Nattvardsgästerna*?

11. Transformationer i konst och religion

Författare: Lena Sjöstrand

- a) Lena Sjöstrand skriver i sin artikel att hon är intresserad av mötet och inleder med att berätta om en utställning i Lunds domskyrka sommaren 2013. Hon menar att utställningen inte var en färdig produkt som placerades i kyrkorummet, utan inbjöd till möte mellan objekt och betraktaren. Vad har du för erfarenheter av konstutställningar och andra estetiska uttryckssätt som till exempel teater, dans och konserter?
- b) Konst och religion skapar estetiska lärprocesser där människor inbjuds att pröva och utforska. Lena Sjöstrand redogör för Friedrich Schleiermachers begrepp ”det verksamma” och ”det framställande” och menar att gudstjänst liksom utställningar hör till framställande handlingar. Kännetecknande är att mötet mellan gudstjänstdeltagaren och den som framför handlingen, riterna i gudstjänsten, eller utställningen och betraktaren, kommer i centrum. Som deltagare/betraktare kan vi bringa i ”ett

3 I människans utveckling genomgår människan olika faser med en slags utvecklingskris som barnet behöver lösa för att fortsätta utvecklas. Den *narcissistiska* fasen hos det lilla barnet handlar om ett behov hos barnet att bli bekräftat som älskvärdt av modern, eller den som har moderns roll. Den oidipala konflikten har fått sitt namn från den grekiska berättelsen om kung Oidipus som kom att förälska sig i sin mor och dödade sin far, utan att veta att det var hans egen far. Den oidipala konflikten för en pojke blir en uppgörelse med fadern som behöver lösas på ett för barnet bra sätt.

annat modus än vardagens göra och prestera”, skriver Lena Sjöstrand. Kan denna beskrivning av mötet vara till hjälp när vi deltar i gudstjänster och besöker konsthallar? Hur tror du tolkningen påverkas?

- c) ”Mycket av teologin är genomsyrad av hållningen att Gud verkar utanför kyrkan”, skriver Lena Sjöstrand. Guds tilltal och transformativa upplevelser kan göras på teatern eller i biosalongen liksom i kyrkan. Kan det vara en av förklaringarna till att det jämförelsevis är så få människor som samlas till gudstjänst i kyrkan? Är det så att vi söker upp sammanhang där mötet och den transformativa kraften berör oss? Hur tänker du?
- d) Lena Sjöstrand tar upp begreppet performativ och performativ vändning. Det handlar om framförandet och relationen mellan aktör och åskådare. Tänkandet kring performativitet kan också vara till hjälp att förstå vad som händer i det som sker. Eller kanske bättre uttryckt, att skeendet skapar förståelse, kunskap. Hur kan detta tänkande vara en resurs i en reformerande kyrka som i sin tradition bär med sig en betoning på bibeltexten och den rationella kunskapen?
- e) Reformationsfirandet i Svenska kyrkan inleds med en ekumenisk gudstjänst i Lunds domkyrka där påven Franciskus ska delta. Lena Sjöstrand berättar om denna händelse genom att beskriva den performativt. Det blir viktigt att katoliker och lutheraner möts i samma gudstjänst. ”Det räcker inte att skicka ut dokument från femtio år av samtal mellan lutheraner och katoliker.” Gemenskapen och samhörigheten behöver praktiseras. Vad tänker du kring detta möte?

12. Befria Luther – gör oss fria att förändra!

Författare: Mikael Mogren

- a) Mikael Mogren inleder med att lyfta fram Luther i sin samtid och hävdar att Luther behöver befrias från lärosystem som växt fram efter honom för att vi ska förstå hans dynamiska betydelse för kyrka och samhälle. Håller du med? Försök beskriva hur du tänker.
- b) Genom att göra en kort historisk tillbakablick poängterar Mikael Mogren att reformationen har medfört att kyrkan genomfört flera viktiga uppdrag i svenskt samhällsliv. Idag aktualiseras frågan om kyrkan ska vara en aktiv part i människors vardagsliv eller om kyrkan ska hålla sig inom en privat sfär. Om kyrkan påverkas i en mer inomkyrklig respektive världstillvänd riktning, hur tror du de olika grundhållningarna påverkar kyrkans identitet och uppgift?
- c) Mikael Mogren hävdar att Luther demokratiserade kallelsen genom att betona att alla människor har en kallelse från Gud. Mikael Mogren lyfter fram Kåre Olsson från Skattungbyn som exempel på att det går att hitta principer för ett samhällsbygge som bottnar i Luthers kallellesyn. Vad tänker du om principer och grundläggande värderingar för samhällsbygge?
- d) Den lutherska tvåregementsläran har använts för att hålla kyrkan utanför politiska och samhällseliga angelägenheter.⁴ Mikael Mogren hävdar att Luther inte ska an-

⁴ Tvåregementsläran brukar vanligtvis förklaras med att Gud har två sätt att handla. Ett världsligt regemente som utgörs av den politiska makten, överheten, som styr landet. Ett andligt regemente som utgörs av kyrkan som har till uppgift att förkunna Guds ord och förvalta sakramenten.

vändas på detta sätt utan att kyrkan behöver se livet som en helhet och att kallelsen även gäller socialt, politiskt engagemang. Hur ser du på det?

- e) I ett mångkulturellt Sverige behöver det religiösa samtalet åter ges plats i det offentliga rummet. Att kyrkan tar plats vid stadens torg blir för Mikael Mogren en konsekvens av hans tolkning av Luthers kallelselära. Hur ser du på religionsdialog? Kan kyrkan utveckla samverkan med företrädare för andra religioner och tillsammans forma interreligiöst arbete?

13. Reformationens bild

Författare: Carl Axel Aurelius

- a) Altartavlan som är i fokus för denna artikel är från 1500-talet och målad av Lucas Cranach. Altartavlan består av fyra bilder och återfinns i Luthers församlingskyrka St Marien i Wittenberg. Att se ett fotografi av denna altartavla är naturligtvis inte alls samma sak som att betrakta konstverket på plats. Men börja med att dela tankar och intryck som konstverket väcker.
- b) Carl Axel Aurelius berättar om bildtolkning och efter ett första intuitivt möte med konstverket redogör han för en metod i bildtolkning som kan användas. Kommentera gärna de fyra olika aspekterna som Carl Axel Aurelius nämner.
- c) Bibelordet som finns angivet på tavlan är hämtat från 1 Kor 3:11 och Carl Axel Aurelius knyter detta bibelord till bilden med Luther som predikant. Vad tänker du om detta bibelord i relation till de andra bilderna? Det finns två årtal på tavlan och 1547 ges en tolkning. Vad tänker du om tolkningen att årtalet anger en ”motgångsteologi”?
- d) Mest uppmärksamhet ger Carl Axel Aurelius åt den ikonografiska aspekten av konstverket. Han menar att temat för samtliga bilder i altartavlan är gemensamt, nämligen ”Evangelium åt folket”. Det som gestaltas i altartavlan är den tro och det församlingsliv som levdes i de reformerade kyrkorna, skriver Carl Axel Aurelius. Om du betraktar altartavlan ur detta perspektiv, tycker du att det stämmer med dina tolkningar? Hur skulle du till exempel beskriva nattvardsscenen?
- e) Carl Axel Aurelius lyfter fram ”världslandskapet” som kan ses utanför nattvardsscenen och som kan tolkas som en bild för livet ute i världen och uppgifterna i vardagen. Här relaterar Carl Axel Aurelius till svensk skönlitteratur med teman som för samman det som sker innanför kyrkans väggar med det som sker utanför. Vad tänker du om dessa skönlitterära citat?

